

REZKO P.N. Principles of Universities Activity on the Basis of Historical Continuity

The article highlights history of university education. The author describes principles of activity of the first universities in a context of historical continuity, universities teachers' duties and their status in medieval society. In the article the conceptual historical analysis of university education is carried out. It is also presented the comparative research of principles of activity of the first European universities and modern Belarusian state universities. The special attention is given to consideration of the principle of university autonomy and its realization within the Code of Republic of Belarus «About Education» (2010).

УДК [801 = 161.3 : 800.879] : (476.7)

Самуйлік Я.Р.

**ЦЭНТРАЛЬНАЦЕЛЯХАНСКАЯ ПАДГРУПА
ПАЎНОЧНАБРЭСКІХ ГАВОРАК
(на матэрыялах лінгвістычнага атласа “Гаворкі Выганаўскага Палесся”)**

Уводзіны. У 2009 г. намі быў выдадзены рэгіянальны лінгвістычны атлас “Гаворкі Выганаўскага Палесся” [1]. Сетка атласа складаецца з дзвюх частак: асноўнай (26 населеных пунктаў) і дадатковай (8 населеных пунктаў). У агульнай колькасці абследаваны гаворкі 34 населеных пунктаў, з іх у Івацэвіцкім – 23, Пінскім – 4, Драгічынскім – 2, у Ганцавіцкім, Кобрынскім, Столінскім, Клецкім і Жыткавіцкім раёнах – па аднаму населенаму пункту. Аўтарам асабіста сабраны дыялекты матэрыял у 27 вёсках. Шэсць населеных пунктаў па нашай просьбе абследавалі навуковыя супрацоўнікі НАН Беларусі (Ф.Д. Клімчук, П.А. Міхайлаў, Т.В. Кузьмянкова, В.Л. Вярэніч, М.А. Саскевіч), адну – выкладчык Брэсцкага дзяржаўнага ўніверсітэта імя А.С. Пушкіна М.М. Аляхновіч. Апытванне праводзілася па адмыслова распрацаванай праграме пад назвай “Як у вас гавораць?”. Праграма налічвае 117 пытанняў, з іх 38 – па фанетыцы, 33 – па марфалогіі і 46 – па лексіцы. Як правіла, даследавалася мова інфарматараў ад 40 да 90 гадоў.

У лінгвістычным атласе “Гаворкі Выганаўскага Палесся” ўсяго 154 карты, з іх 12 уступныя (№ I–XII) і 142 лінгвістычныя. На ўступных картах пададзена сучаснае адміністрацыйнае дзяленне гэтай тэрыторыі (№ I), пашырэнне лясных і балотных масіваў у сярэдзіне XX ст. (№ II), карта этнаграфічных рэгіёнаў (па В.С. Цітову; № III), карта сучаснага дыялектнага членнення гаворак Выганаўскага Палесся (№ IV), гістарычныя карты (V–XII). Лінгвістычныя карты прысвечаны фанетыцы (56 карт, з іх 24 – вакалізму і 32 – кансанантызму), марфалогіі (33 карты) і лексіцы (53 карты).

Выганаўскае Палессе – рэгіён на сумежжы Берасцейска-Пінскага Палесся і Панямоння. Размешчаны ён у міжрэччы Ясельды (прыток Прыпяці) і Шчары (прыток Нёмана). У межах Выганаўскага Палесся знаходзяцца азёры Выганашчанскае (26 км²), Бабровіцкае (9,47 км²) і інш. У дадзеным рэгіёне праходзіць Агінскі канал, які злучае Ясельду са Шчарай, пабудаваны ў 1767–1783 гг. Адміністрацыйна – гэта ў асноўным паўднёвая частка Івацэвіцкага раёна (Целяханшчына, цэнтр – мястэчка Целяханы) і прылягаючыя тэрыторыі Ганцавіцкага і Пінскага раёнаў Брэсцкай вобласці. Выганаўскае Палессе знаходзіцца пераважна на поўначы Заходняга Палесся, на мяжы з Панямоннем. Геаграфічна і гістарычна названы рэгіён займае своеасаблівае прамежкавае становішча паміж “тыповым” Заходнім Палессем і Панямоннем, а ў этнаграфічным аспекце з’яўляецца месцам сутыкнення чатырох буйных гісторыка-этнаграфічных рэгіёнаў Беларусі: Паўночна-Заходняга, або Панямоння, Цэнтральнай Беларусі, Усходняга Палесся і Заходняга Палесся.

У значнай колькасці навуковых прац Выганаўскае Палессе паказваецца як сумежжа паміж найбольш буйнымі дыялектнымі адзінкамі – панямонскай (гродзенска-баранавіцкай) і заходнепалескай (брэсцка-пінскай) групамі гаворак [2, с. 402; 3, карта № 71; 4]. І як мяркуюць некаторыя даследчыкі, гэты рэгіён асобай цікавасці не ўяўляе. Тут проста суіснуюць моўныя асаблівасці, уласцівыя як гродзенска-баранавіцкім, так і заходнепалескім гаворкам. Пытанні дыялектнай сітуацыі на тэрыторыі Выганаўскага Палесся даследаваліся мала. Так, Н.Т. Вайтовіч выдзеліла паўночнабрэсцкія гаворкі, у склад якіх уключана і асноўная частка гаворак даследуемага рэгіёна [5]. Ф.Д.

Клімчук удакладніў межы паўночнабрэсцкіх гаворак, адзначыў некаторыя адметнасці, якія іх дыферэнцыруюць, а таксама на падставе фанетычных рыс выдзеліў больш дробныя адзінкі – паўднёвацеляханскія і валішчанска-аброўскія гаворкі [6, с. 7–12, 38–39; 7]. Па тэрыторыі Выганаўскага Палесся праходзіць значная колькасць ізглас [3; 8; 9; 10].

Таму для больш дакладнага вызначэння структуры мясцовых гаворак і характару моўных працэсаў было вырашана даследаваць дадзены рэгіён лінгвагеаграфічным метадам, пры гэтым аб’ектам вывучэння сталі гаворкі амаль ўсіх населеных пунктаў.

Фактычны матэрыял намі збіраўся і апрацоўваўся на працягу 1985–2009 гг. Даследаванні праводзіліся пераважна ў паўднёвай частцы Івацэвіцкага і на сумежнай тэрыторыі Пінскага, Ганцавіцкага, а таксама Бярозаўскага, Драгічынскага, Кобрынскага і Столінскага раёнаў Брэсцкай вобласці, Жыткавіцкага і Клецкага раёнаў адпаведна Гомельскай і Мінскай абласцей.

Паводле праведзеных даследаванняў, у гаворках Выганаўскага Палесся назіраюцца значныя адрозненні на ўзроўні фанетыкі, марфалогіі і лексікі. Таму гаворкі рэгіёна падзяляюцца шматлікімі ізгласамі, якія аб’яднаны ў пучкі. Апошнія ў сваю чаргу на тэрыторыі Выганаўскага Палесся ўтвараюць чатыры асноўныя групы (серыі): *паўночную, паўднёвую, цэнтральную і лакальныя* пучкі ізглас [1; 11; 12; 13; 14; 15; 16; 17; 18; 19; 20; 21; 22; 23; 24; 25].

Пучкам ізглас таксама ўласціва свая спецыфіка. Часта яны аб’ядноўваюць дзве і больш дыялектных адзінкі. У той жа час нярэдка часткі двух і больш пучкоў зліваюцца. Дыялектычныя адзінкі характарызуюцца агульнасцю моўных асаблівасцей (фанетыка, марфалогія, лексіка). Таму пучкі ізглас не заўсёды з’яўляюцца межамі паміж групамі гаворак. Аднак на падставе пучкоў ізглас такія межы устаноўлены. Пры гэтым вельмі дакладна, паколькі ў названым рэгіёне даследаваны амаль усе вёскі. Унутранае адзінства асобных груп (падгруп) устаноўлена на багатым фактычным матэрыяле, які дае лінгвістычны атлас “Гаворкі Выганаўскага Палесся” [1].

Такім чынам, паводле вынікаў праведзеных даследаванняў на тэрыторыі Выганаўскага Палесся вылучаюцца наступныя групы і падгрупы гаворак. На поўначы рэгіёна бытуюць гродзенска-баранавіцкія (панямонскія) гаворкі. На большай частцы яго тэрыторыі (цэнтральная частка) пашыраны паўночнабрэсцкія гаворкі, пераважна іх цэнтральна-целяханскія падгрупы, у цэнтры – гаворка мястэчка (гарадскога пасёлка) Целяханы. На поўдзень ад названых гаворак бытуюць паўднёвацеляханскія гаворкі; на крайнім поўдні рэгіёна – валішчанска-аброўскія, паўночна- і сярэднезагародскія гаворкі (гл. рысунак 1). Пры супастаўленні асобных груп гаворак Выганаўскага Палесся назіраецца наступнае. Паўночнабрэсцкія гаворкі суадносяцца з паўночнапалескім тыпам, паўднёвацеляханскія – са стрыгінскім, валішчанска-аброўскія – з малецкім, паўночна- і сярэднезагародскія – з паўднёвапалескім, гаворка мястэчка Целяханы – з беражноўскім [26; 27].

Разгледзім больш падрабязна паўночнабрэсцкія гаворкі, якія пашыраны ў цэнтральнай частцы Выганаўскага Палесся.

Названыя гаворкі на поўначы мяжуюць з гродзенска-баранавіцкімі

Самуйлік Яраслаў Рыгоравіч, выкладчык кафедры беларускай і рускай моў Брэсцкага дзяржаўнага тэхнічнага ўніверсітэта Беларусі, г. Брэст, БрДТУ, 224017, вул. Маскоўская, 267.

(панямонські) гаворками. Яны ўпершыню былі выдзелены ў 1968 г. Н.Т. Вайтовіч. Паўночнабрэсцкія гаворкі суадносяцца з паўночнапаляскім дыялектным тыпам [3; 5; 7; 25; с. 217; 26, с. 214–227; 27, с. 118–135; 28, с. 202–203; 29; 30; 31, с. 87]. Асноўная частка дадзеных гаворак на тэрыторыі Выгануўскага Палесся па сваіх моўных адметнасцях адносяцца да цэнтральнацеляханскай падгрупы. Паўночнабрэсцкія гаворкі, у тым ліку цэнтральнацеляханская падгрупа, мяжуюць з наступнымі гаворкамі рэгіёна (гл. рысунак 1): з гродзенска-баранавіцкімі (на поўначы), паўднёвацеляханскімі (на паўднёвым захадзе), валішчанска-аброўскімі (на паўднёвым захадзе і паўднёвым усходзе) і мікраарэалам гаворкі мястэчка Целяханы (на поўдні).

У межах Выгануўскага Палесся да паўночнабрэсцкіх гаворак адносяцца гаворкі вв. Бабровічы, Вулька Аброўская, Вулька Целяханская, Выганашчы, Вяда, Вялікая Гаць, Горталь, Гутка, Доўгая, Жытлін, Козікі, Краі, Малая Гаць, Раздзялавічы, Святая Воля, Соміна, Тупічычы. Большасць гэтых гаворак належаць да цэнтральнацеляханскай падгрупы (акрамя гаворак вв. Жытлін і Раздзялавічы).

Цэнтральнацеляханская падгрупа паўночнабрэсцкіх гаворак адзяляецца ад гродзенска-баранавіцкіх, валішчанска-аброўскіх, паўднёвацеляханскіх і гаворкі мястэчка Целяханы значнай колькасцю ізаглас.

Цэнтральнацеляханская падгрупа гаворак уласцівы наступны асаблівасці: сяміфанемны склад галосных гукаў – [l], [ь], [e(э)], [é(э)]¹, [a], [o], [y]; захаванне *o ў ненаціскных складах пасля цвёрдых зычных [o k a n n e] (голова□, доро□га, коро□ва, молоко□, сё□но, се□но, лё□то, ле□то, садо□к, трава□ і інш.); галосны [э_л(é)] на месцы *o ў новых закрытых складах пад націскам (вэ_лз, вёз, нэ_лс, стэ_лп); пераважна галосны [ь] на месцы *o ў прыназоўніку пад (пъ_д); пераважна галосны [é] на месцы націскага *h (пёс, сё□но, снёг); пераважна паслянаціскны галосны [o] ў слове вё□цёр (вё□цёр, вё□цёр); пераважна галосны [э] на месцы *e, *h ў першым пераднаціскным складзе пасля цвёрдых губных (бэ_да□, вэ_сна□); захаванне *e ў першым пераднаціскным складзе пасля мяккіх праднеязычных *д, *т, *з, *с, *н [e k a n n e] (дзё_нё□к, дзё_нё□к, дё_нё□к, зё_мля□, сё_ло□); галосныя [e], [э] на месцы *e ў пераднаціскным і паслянаціскным складзе ў лексемах гля_дзё□□ў, зля_ка□ўся, зля_ка□ца, за_цяц, па_мяць (гле_дзё□в, гле_дзё□ў, гле_дэ□в, зле_ка□вса, зле_ка□ца, зле_ка□ціса, за_е_ц, па_мэ_ць, па_мэ_ць /па_мэ_ць/, па_мэ_ць); пераважна захаванне *ы ў націскным і першым пераднаціскным складзе пасля губных зычных (бь_к, вы, вы_пі, вы_со_ко, вы_сы_па_ў, гр_бы_к, мы, мыш, по_мы_к, пы_л і інш.); пераважна захаванне націскага *ы ў словах тыпу сын, валь_к, ры_ба, дым (сын, во_лы_к, ры_ба); пераважна галосны [y] пасля зычнага [б] у словаформах бы_ў, бы_ла□, было□, бы_лі□ (бу_в /бу_ў/, бу_ла□, бу_ло□, бу_лі□); пераднаціскны галосны [e] у словаформе яй_цо□м (ей_цэ□м); пераважна цвёрдыя губныя перадрэфлексамі *e, *h ў першым пераднаціскным складзе (бэ_да□, вэ_сна□, ба_да□, ва_сна□); пераважна цвёрдыя губныя перадрэфлексамі *e (мэ_д, бэ_ро_г, вэ_чор, до_мне□, до_мане□, пэ_ры_ш); мяккія праднеязычныя перадрэфлексамі *e (дзё_нё□к, дзё_нё□к, дё_нё□к, зё_мля□, сё_ло□, по_ле); мяккія губныя і праднеязычныя перадрэфлексамі *i (мі_ска, ро_бі_ці, ро_бі_ць, ро_бі_ці, ро_бі_ці, лі_□па, зі_ма□, хо_дзі_ці, хо_дзі_ць, хо_дзі_ці, хо_дзі_ці); мяккія і паўмяккія *д, *т перайшлі пераважна ў палаталізаваныя [дз], [ц], зрэдку – у мяккія [дз^э], [ц^м] (дз_ен', ц_еп_э_р, ц_еп_э_ра /ц_еп_э_ра/, ц_еп_э_р, хо_дзі_ці, ц_і_□хо, дз_ед, ц_ен'; дз_ен', ц_еп_э_р, хо_дзі_ці, ц_і_□хо, дз_ед, ц_ен'); на канцы дзеясловаў у форме трэцяй асобы адзіночнага і множнага ліку мяккі *т пераважна ацвярдзеў (хо_дзі_т, хо_дзі_т /хо_дзі_т, хо_дзі_т, хо_дзі_т, хо_дзі_т); пераважна цвёрдыя губныя і заднеязычныя перад канчаткам -эй у назоўніках жаночага роду множнага ліку роднага склону (ба_бэ_ў, го_ловэ_ў, я_мэ_ў, до_рогэ_ў, стрэ_хэ_ў); пераважна цвёрдыя заднеязычныя перад [э] (до_вэ_зе,

до_вэ_зе /до_вэ_зе/, коро_ткэ_е, коро_ткэ_е, ці_□хэ_е, ці_□хэ_е /ці_□хэ_е, ці_□хэ_е, ті_□хэ_е, ті_□хэ_е); мяккія зычныя перад рэфлексамі націскага *h (вё_цёр, лёс, сё_но, снёг, вё_цёр, лёс, сё_но, снёг і інш.); пераважна цвёрдыя зычныя перад рэфлексамі *o ў новых закрытых складах пад націскам (вэ_лз, вэ_лп, корэ_л_ва, нэ_лс, стэ_лп, кэ_л_н); мяккія заднеязычныя ў гістарычных спалучэннях *гы, *кы, *хы (до_вэ_гі /до_вэ_гі/, коро_ткі, ці_□хі /ці_□хі, ті_□хі/); пераважна цвёрды і паўмяккі зычны *р, зрэдку мяккі *р захаваны (гра_д, грэ_х, по_ра_док, по_рэ_зав, /по_рэ_зав/, рэ_ч_ка, корэ_л_ва; гр_ад, гр_эх, по_рэ_док, по_рэ_зав, р_э_ч_ка, кор_э_л_ва і інш.; грэ_х, по_рэ_док, по_рэ_зав, ре_ч_ка); пераважна цвёрдыя шыпячыя (жар, жы_то, на_мэ_ж□ /на_мэ_ж□/, ша_п_ка і інш.); толькі цвёрды гістарычны мяккі *ц (мо_ло_дзі_ца /мо_ло_дзі_ца, мо_ло_ді_ца/, хло_п_цы, ца_□ца, цэ_□ва /цэ_□ва/, цэ_п); пераважна падоўжаныя зычныя [л'л'], [н'н'] на месцы спалучэнняў *-лј-, *-нј- у пазіцыі паміж галоснымі (зе_л_ле, на_се_н_не); пераважна захаванне звонкіх зычных у канцавым становішчы і ў сярэдзіне слова перад глухімі (вэ_лз, вэ_лз, дуб, ка_□з_ка, ска_□з_ка, за_га_□ка); пераважна губна-губны [w] у пазіцыі пасля галоснага перад зычным і ў канцавым становішчы (пра_□_ва, до_□_гі, ку_п_і_□_ў); пераважна эпентычны зычны [н'] перад гістарычным націскным *e пасля ацвярдзелага губнога *м (мня_□_со, мня_□_та, помня_□_в /помня_□_ў/, це_□_мне /ц_м_мне, тэ_□_мне); пераважна ўжыванне злучніка і часціцы чы [цй]; пераважна канчаткі -ем (-эм) назоўнікаў мужчынскага і ніякага роду адзіночнага ліку другога скланення з мяккай і ацвярдзелага асновай у творным склоне (ко_не_□_м, ру_бле_□_м, но_жэ_□_м, ей_цэ_□_м); канчатак -э назоўнікаў мужчынскага роду адзіночнага ліку другога скланення з асновай на ацвярдзелага зычны ў месным склоне (на_дворэ_□, на_двор_э_□, на_концэ_□); канчатак -э назоўнікаў жаночага роду адзіночнага ліку першага скланення з асновай на ацвярдзелага зычны ў месным склоне (на_мэ_жэ_□, на_ме_жэ_□, на_ма_жэ_□); канчатак -і назоўнікаў жаночага, мужчынскага і ніякага роду адзіночнага ліку першага і другога скланення з цвёрдай і мяккай асновай у месным склоне (у (е) ха_□_ці, у (е) ха_□_ці, у (е) ха_□_ці, у (е) ле_□_сі, у (е) но_□_сі, у (е) по_□_лі); формы агульных назоўнікаў і ўласных імёнаў жаночага роду адзіночнага ліку ў клічным склоне (ба_□_бо, ма_□_мо; ма_□_ма /не_за_ўсе_ды/, Ма_□_ня, Ва_□_ля); пераважна канчатак -эй (-ей) назоўнікаў жаночага роду множнага ліку першага скланення ў родным склоне (ба_бэ_ў, ба_бэ_ў, го_ловэ_ў, го_ловэ_ў, до_рогэ_ў, до_рогэ_ў, стрэ_хэ_ў, стрэ_хэ_ў, хатэ_ў, я_мэ_ў, я_мэ_ў); канчатак -ям назоўнікаў мужчынскага роду множнага ліку другога скланення ў давальным склоне (ко_□_ням, лю_□_дзям /лю_□_дзям, лю_□_дзям/); націскны і ненаціскны канчатак -ы прыметнікаў мужчынскага роду адзіночнага ліку ў назоўным склоне (мо_ло_ды_□, ма_лы_□, ста_ры, до_□_бры, но_□_вы, хо_ро_□_шы); паралельнае ўжыванне націскных канчаткаў -ая, -а або толькі націскага канчатка -ая прыметнікаў жаночага роду адзіночнага ліку ў назоўным склоне (мо_ло_да_□, ста_ра_□; мо_ло_да_□, ста_ра_□); пераважна паралельнае ўжыванне ненаціскных канчаткаў -ая, -а прыметнікаў жаночага роду адзіночнага ліку ў назоўным склоне (до_□_брая, но_□_вая; до_□_бра, но_□_ва); паралельнае ўжыванне націскных канчаткаў -эе, -э або толькі націскага канчатка -эе прыметнікаў ніякага роду адзіночнага ліку ў назоўным склоне (мо_ло_дэ_□, ста_рэ_□; мо_ло_дэ_□, ста_рэ_□); пераважна паралельнае ўжыванне ненаціскных канчаткаў -эе (-е), -э (-е) прыметнікаў ніякага роду адзіночнага ліку ў назоўным склоне (но_□_вэе, но_□_вее, са_ло_□_дкэ, са_ло_□_дкэ, хо_ро_□_шэ; но_□_вэ, но_□_вэ, са_ло_□_дкэ, са_ло_□_дкэ, хо_ро_□_шэ); формы асабова-ўказальных займеннікаў трэцяй асобы мужчынскага, жаночага і ніякага роду адзіночнага і множнага ліку вэ_л_н, вё_н, во_на_□, во_но_□, во_ны_□; формы інфінітыва з асновай на галосны пераважна з суфіксам -ці, зрэдку -ці (хо_дзі_ці, ро_бі_ці, спа_ці; хо_дзі_ці, ро_бі_ці, спа_ці); формы зваротных дзеясловаў у інфінітыве пераважна з постфіксам -са (бра_□_ціса /бра_□_ціса, бра_□_ціса, бра_□_ціс/, зва_□_ціса /зва_□_ціса, зва_□_ціса, зва_□_ціс/, мы_□_ціса, мы_□_ціс, ро_бі_ціса /ро_бі_ціса, ро_бі_ціса, ро_бі_ціс/, у_мы_ва_□_ціса, у_мы_ва_□_ціса, у_мы_ва_□_ціса, у_мы_ва_□_ціс/); формы інфінітыва з асновай на [к] (пэ_кці_□, пэ_кці_□; пэ_кце_□, пэ_кце_□, пэ_кце_□, пэ_кце_□; се_□_кці /се_□_кці, се_□_кці/); дзеяслоўныя формы ля_та_□_ць, ле_та_□_ць з націскам на

¹ [э_л(é)] – галосны [э(э)] закрыты (“сярэдні” паміж э(е) і ы(й)).

² [дз^э] – вымаўленне [дз] з прыгукам [д], [ц^м] – вымаўленне [ц] з прыгукам [т].

першым складзе асновы (*ле□таці, /ле□таць, ле□таці^м, ле□таті, ле□тают /ле□таюць/*); формы дзясловаў *хадзі□ць, насі□ць* у першай асобе адзіночнага ліку (*ходзю□ /ходзю□, ходю□/, носю□*); цвёрдыя зычны [с] у зваротнай форме дзяслова (*бою□са, купа□юса, боя□вса, купа□вса, /купа□ўса, зробі□лоса /зробі□лос/*); пераважна формы *хо□дзі'т, хо□дзі'ат /хо□дзі'т, хо□дзі'ат, хо□д'т, хо□д'ат/* дзясловаў другога спражэння ў трэцяй асобе адзіночнага і множнага ліку з націскам на аснове; пераважна формы *пэку□т, пэку□ць /пеку□т/, стрыгу□т, стрыгу□ць* дзясловаў першага спражэння з асновай на [з], [к] у трэцяй асобе множнага ліку; пераважна формы *ве□сят /ве□сяць/* дзяслова *вісе□ць* у трэцяй асобе множнага ліку і інш.; ужыванне слоў: *волочы□ці* 'баранаваць', *дзю□□бэнь, дзю□□бень* 'дзюба ў птушак', *е□жык* 'вожык', *жало□* 'джала (у пчалы)', *журахві□ны* 'журавіны', *звэ□д, звод, дзвэ□дн* 'вага ў калодзежным жураўлі', *клу□ня* 'гумно', *комне□р* 'каўнер у кажусе', *комнякі□* 'таўчоная бульба (пюрэ)', *копі□ца* 'капа сена', *красногало□вэц* 'падасінавік', *кура□* 'курыца', *ла□пно* 'вапна', *му□сіт* 'мабыці', *м'я□вкае* 'кот мяўкае', *насі□лы* 'насілы', *нату□рысты* 'конь натурысты', *небо□жэ* 'пляменнік', *облэ□ўны дошч, пролэ□ўны дошч* 'лівень', *овэ□чы, ове□чы*, *ове□чы* 'неядомыя грыбы', *орабу□шок, гарабу□шок, воробу□шок* 'верабей', *помэ□ст, пьдло□га* 'падлога', *пта□шка* 'птушка', *пэрэ□хмарок* 'воблака', *ру□хкают* 'свінні рохкаюць', *сокура□т* 'куры сакоцучь', *слова□ці* 'спяваць', *страмі□на, страбі□на* 'драбіны (прыстаўная лесвіца)', *судасі□ца, судо□сіца* 'сустрэцца', *узэ□чка* 'вуздэчка', *цэ□ха* 'палатная коўдра', *часны□к* 'часнок', *чо□боты* 'боты', *чобу□р, чэбу□р* 'чабор', *чэ□рэз* 'цераз'.

Шэраг спецыфічных адметнасцей цэнтральнацеляханскай падгрупы паўночнабрэсцкіх гаворак утвараюць дзве дыялектныя мікрападгрупы: **усходнецеляханскую і заходнецеляханскую.**

Спецыфічнымі асаблівасцямі ўсходнецеляханскай мікрападгрупы з'яўляюцца: галосны [л] на месцы *ы ў націскным і першым пераднаціскным складзе пасля губных зычных (*бік, ві, ві□лі, вісо□ко, ві□сылае /ві□сылаў/, грыві□, мі, міш, помі□ю, піл* і інш.); галосны [ы]³ на месцы націскага *ы ў словах тыпу *сын, валь□, ры□ба, дым (сын, воль□, ры□ба)*; галосны [л] на месцы *о ў прыназоўніку *пад (під)*; мяккія губныя перадрэфлексы *е, *h (*беда□, весна, мед, бе□рог, ве□чор, до мене□, пе□ршы*); мяккія губныя і заднеязычныя перад канчаткам *-ей* у назойніках якогага роду множнага ліку роднага склону (*бабе□й, голаве□й, яме□й, дороге□й, стрехе□й*); мяккія заднеязычныя перад [е] (*до□взе, до□взе, коро□ткее, коро□ткее, ці□хее /ці□хе/*); мяккія губныя і заднеязычныя перад рэфлексы *о ў новых закрытых складах пад націскам (*вэз, кэнь*); наяўнасць паўмяккага зычнага *р (*гр'ад, гр'эх, пор'адок, пор'эзав, р'эчка* і інш.); мяккі зычны [в] у прыметнікавай форме *но□вае (но□ве, но□вее)*; уласна-асабовы займеннік другой асобы множнага ліку *ві* і інш.; ужыванне слоў: *ворабэ□шык* 'верабей', *вуздэ□чка* 'аброць', *карто□плі, карто□пля* 'бульба', *картопля□ная ка□ша, картопля□на ка□ша* 'таўчоная бульба (пюрэ)', *коко□чут* 'сакоцучь (пра курэй)', *насі□лы* 'насілы', *пе□вень, пе□вэнь* у значэнні 'журавель', *підло□га; помэ□ст* 'падлога', *поляны□е* 'неядомыя грыбы', *правдзі□вье* *грывы□* 'ядомыя грыбы', *пролэ□ўны дошч* 'лівень', *со□ненько* 'сонейка', *часно□к; часні□к* 'часнок'.

Спецыфічнымі адметнасцямі заходнецеляханскай мікрападгрупы з'яўляюцца: галосны [а] на месцы *е, *h ў першым пераднаціскным складзе пасля цвёрдых губных (*бада□, васна□*); галосны [ь]⁴ пасля зычнага [б] у словаформах *быў, была□, было□, былі□ (бы'в, бы'ла□, бы'ло□, бы'лі□)*; палаталізаваны [ц] на канцы дзясловаў у форме трэцяй асобы адзіночнага і множнага ліку (*хо□дзі'ці, хо□дзі'аці*); наяўнасць мяккіх і паўмяккіх шыпячых (*жяр, на меже□, на меже□, шы□пка; ж'і□то*); частковае аглушэнне звонкіх зычных у сярэдзіне слова перад глукімі (*ка□з'ка, ска□з'ка, зага□д'ка*); адпазэзненне пачатковага глука ў лексеме *ану□ча (ну□ча)*; канчатка *-ямі* назойніка *гру□дзі* ў творным склоне (*грудзя□мі*) і інш.; ужыванне слоў: *бу□льба* 'бульба', *воробу□шок; рабу□шок* 'верабей', *во-*

ротні□к 'каўнер у кажусе', *дзэвб, дзэ□вбыль, дзэ□вэнь* 'дзюба ў птушак', *еж* 'вожык', *красні□к* 'падасінавік', *насі□лы* 'насілы', *облэ□ўны дошч* 'лівень', *проз* 'цераз' *ра□вкае* 'кот мяўкае', *солоне□чнік* 'сланечнік', *сосна□* 'хвоя□', *узэ□чка* 'аброць', *це□льнік* 'палатная коўдра', *чобо□ты; чобо□ці* 'боты'.

Фарміраванне дыялектнага ландшафту даследуемага рэгіёна мае сваю спецыфіку.

У станаўленні гаворак Выганаўскага Палесся адыгрывалі, відаць, пэўную ролю міграцыйныя (пераважна мікраміграцыйныя) рухі і міждыялектныя кантакты. Паводле археалагічных крыніц, дадзены рэгіён быў заселены яшчэ да канца эпохі палеаліту (X–VII стст. да н.э.) [1, карта № V; 32, с. 67–68, 299–301, 477; 33, с. 21–124; 34, с. 41–43; 35, с. 383; 36, с. 78–79, 406–408; 37, с. 165–166; 38, с. 11, 19–23; 39]. Трэба зазначыць таксама, што многія даследчыкі праводзяць паміж арэаламі сучасных заходнепалескіх і панямонскіх гаворак старажытную балта-славянскую этнічную мяжу. Яна ўмоўна праходзіла ў міжрэччы Ясельды і Шчары.

Прыкладна ў X ст. у Выганаўскім Палессі ўзнікаюць адносна пастаянныя паселішчы. Да X–XIII стст. адносіцца значная колькасць славянскіх курганаў у рэгіёне. Размешчаны яны ў заходняй (вв. Жытлін, Корачын, Хадакі) і цэнтральнай (вв. Святая Воля; захавалася 9 курганаў) частцы Выганаўскага Палесся. Да таго ж часу адносіцца курганы і іншыя помнікі на тэрыторыях, якія прымыкаюць да гэтага рэгіёна: у цэнтральнай і паўночна-заходняй частцы Івацэвіцкага (раён гарадоў Івацэвічы, Косава, в. Быцень), на поўначы Пінскага (вв. Бакінічы, вв. Сошна – Вылазы), на поўдні Ганцавіцкага (вв. Малькавічы, Люсіна), на поўначы Іванаўскага раёна (вв. Лядавічы) [1, карта № VI; 40, с. 7–9, 16–17; 41, с. 17, 19–20, 24–25; 42, с. 56–58, 103–104, 110–114].

У X–XIII стст. даследуемы рэгіён быў заселены, хоць шчыльнасць насельніцтва была невысокай. Нашчадкі таго насельніцтва працягвалі жыць у гэтым краі і ў наступныя стагоддзі, жыўць і зараз. Можна меркаваць, што пазней мелі месца прылівы насельніцтва ў Выганаўскае Палессе з іншых рэгіёнаў, у першую чаргу з суседніх.

Наклалі адбітак на дыялектны ландшафт Выганаўскага Палесся і колішнія дзяржаўныя і адміністрацыйныя межы. Так, сучасная дыялектная мяжа паміж паўночнабрэсцкімі і панямонскімі гаворкамі супадае або амаль супадае з былымі межамі Пінскага княства і Чорнай Русі (XII–XIII стст.), Берасцейскага (Брэсцкага) і Навагрудскага (Навагрудскага) ваяводства (з канца XVI – да канца XVIII ст.), Навагрудскага і Пінскага павятуў Мінскай губерні і Слоніміскіх і Кобрынскіх павятамі Гродзенскай губерні (з канца XIX – да пачатку XX ст.) [1, карты № VII–XI]. Да таго ж у гэтым мікрарэгіёне на ўзмежы названых гаворак размешчаны значныя лясныя і балотныя масівы, Выганашчанскае і Бабровіцкае азёры [1, карты № II; 43, с. 15]. Дадзеныя фактары, у прыватнасці адміністрацыйна-тэрытарыяльныя межы, а таксама лясныя і балотныя масівы аказалі значны ўплыў на фарміраванне дыялектнай мяжы паўночнабрэсцкіх гаворак з гродзенска-баранавіцкімі гаворкамі. Відавочна, у Выганаўскім Палессі не было поўнай дыялектнай аднароднасці і ў старажытныя часы, калі пачаў фарміравацца яго дыялектны ландшафт. А ў пазнейшыя часы наяўнасць месцачковых цэнтраў у даследуемым рэгіёне (Целяханы, Івацэвічы, Лагішын, Выганашчы, Хатынічы) у Выганаўскім Палессі і яго наваколлі спрыяла, першае, вылучэнню мікрагруп мясцовых гаворак, па другое, іх кансалідацыі і захаванню.

Цэнтральнацеляханская падгрупа, як састаўная частка паўночнабрэсцкіх гаворак, характарызуецца цэлым комплексам моўных асаблівасцей. А паўночнабрэсцкія гаворкі, як вядома, вельмі блізкія да гаворак усходнепалескай часткі слуцка-мазырскай групы паўднёва-заходняга дыялекту беларускай мовы. Яны з'яўляюцца, безумоўна, адзінымі з гэтымі гаворкамі па сваёй дыялектнай аснове і выступаюць фактычна іх працягам, хоць і своеасаблівым, па геаграфіі. Паўночнабрэсцкія гаворкі ўтвараюць адносна нешырокі пояс, які прымыкае да ізагласнай мяжы паміж заходнепалескімі гаворкамі і гаворкамі асноўнага масіву беларускай мовы. Загадкавым і незвычайным з'яўляецца, безумоўна, гэты пояс усходнепалескіх гаворак па яго ўтварэнні і паходжанні. Аднак гэта загадка для гістарычнай дыялекталогіі [28, с. 203].

³ [ы] – галосны верхняга пад'ёму пярэдняга (пярэдне-сярэдняга) рада.

⁴ [ь] – галосны гук "сярэдні" паміж ы і у.

Заклучэнне. Такім чынам, на аснове праведзеных пучкоў ізаглас на матэрыялах лінгвістычнага атласа "Гаворкі Выганаўскага Палесся" пацверджана правамернасць вылучэння цэнтральнацеляханскай падгрупы паўночнабрэсцкіх гаворак, якая была выдзелена намі ў папярэдніх артыкулах на тэрыторыі даследуемага рэгіёна [1; 11; 12; 13; 14; 15; 16; 17; 18; 19; 20; 21; 22; 23; 24]. Цэнтральнацеляханская падгрупа паўночнабрэсцкіх гаворак выступае як выразна акрэсленая дыялектная адзінка даўняга ўтварэння, якая адасобілася ад іншых груп.

Спіс абследаваных населеных пунктаў (гл. рысунак 1): 1. Гічыцы, 2. Жытлін, 3. Вулька Аброўская, 4. Козікі, 5. Вяда, 6. Тупічычы, 7. Бабровічы, 8. Выганашчы, 9. Раздзялавічы, 10. Вялікая Гаць, 11. Малая Гаць, 12. Святая Воля, 13. Доўгая, 14. Целяханы, 15. Вулька Целяханская, 16. Соміна, 17. Турная, 18. Горталь, 19. Гутка, 20. Краі, 21. Гошча, 22. Азарычы, 23. Рэчкі, 24. Сакалоўка, 25. Валішча, 26. Трасцянка, 27. Панкі, 28. Карацк, 29. Першамайская, 30. Ушкавіца, 31. Субаты, 32. Сіманавічы, 33. Рухча, 34. Пагост.

СПІС ВЫКАРЫСТАНЫХ КРЫНІЦ

1. Самуйлік, Я.Р. Гаворкі Выганаўскага Палесся: лінгвістычны атлас для студ. філал. фак. ун-та / Я.Р. Самуйлік; Брэст, дзярж. ун-т імя А.С. Пушкіна, філал. фак., каф. гіст. беларус. мовы і дыялекталогіі. – Брэст: БрДУ, 2009. – 199 с.
2. Нарысы па беларускай дыялекталогіі: вучэб. дапаможнік для філал. фак. ун-таў і педін-аў / Рэдкал.: Р.І. Аванесаў [і інш.]; пад рэд. Р.І. Аванесава. – Мінск: Навука і тэхніка, 1964. – 415 с.
3. Лінгвістычная геаграфія і групоўка беларускіх гаворак / Р.І. Аванесаў [і інш.]; пад рэд. Р.І. Аванесава, К.К. Атраховіча (Крапівы), Ю.Ф. Мацкевіч. – Мінск: Навука і тэхніка, 1969. – 80 карт.
4. Блінава Э.Д. Беларуска дыялекталогія: вучэб. дапаможнік для філал. фак. ВНУ / Э.Д. Блінава, Е.С. Мяцельская. – 2-е выд., дапрац. і дапоўн. – Мінск: Выш. школа, 1980. – 304 с.: карты.
5. Вайтовіч, Н.Т. Ненаціскны вакалізм народных гаворак Беларусі / Н.Т. Вайтовіч; рэд. Р.І. Аванесаў. – Мінск: Навука і тэхніка, 1969. – 220 с.
6. Клімчук, Ф.Д. Гаворкі Заходняга Палесся: фанетычны нарыс / Ф.Д. Клімчук; пад рэд. М.І. Талстога. – Мінск: Навука і тэхніка, 1983. – 128 с.
7. Клімчук, Ф.Д. Гаворкі Берасцейска-Пінскага Палесся і Падляшша як вынік гістарычнага развіцця / Ф.Д. Клімчук // *Pogranicze*. – Lublin, 2003. – Т. 4. – С. 245–256, карты № 1, 2.
8. Дыялекталагічны атлас беларускай мовы / Ю.Ф. Мацкевіч [і інш.]; пад рэд. Р.І. Аванесава, К.К. Атраховіча (Крапівы), Ю.Ф. Мацкевіч. – Мінск: Выд-тва АН БССР, 1963. – VIII + 338 карт.
9. Лексічны атлас беларускіх народных гаворак: у 5 т. / Рэдкал.: Ф.Д. Клімчук [і інш.]; пад рэд. М.В. Бірылы, Ю.Ф. Мацкевіч. – Мінск: 1993–1998. – Т. 5.
10. Клімчук, Ф.Д. Паўднёва-заходнія ізагласы / Ф.Д. Клімчук // Лексічныя ландшафты Беларусі: жывёльны свет / І.Я. Яшкін [і інш.]; навук. рэд. Ф.Д. Клімчук, І.Я. Яшкін. – Мінск: Навука і тэхніка, 1995. – С. 180–196.
11. Самуйлік, Я.Р. Некаторыя асаблівасці гаворак Выганаўскага Палесся / Я.Р. Самуйлік // *Беларуская лінгвістыка*. – 1987. – Вып. 32. – С. 49–55.
12. Самуйлік, Я.Р. Асаблівасці гаворак Выганаўскага Палесся / Я.Р. Самуйлік // *Навукова-тэхнічная рэвалюцыя і сучасныя працэсы развіцця лексікі украінскай народна-размовнай мовы: тэзі доўдзей Респ. конф., Ужгород, лістоп. 1989 г.* / МВіССО УРСР, Ужгородск. держ. ун-т, АН УРСР, Ін-т мовознаўства; редкол.: Ё.О. Дзэндзелівскі (відп. ред.) [та ін.]. – Ужгород, 1989. – С. 128.
13. Самуйлік, Я.Р. Некаторыя асаблівасці лексічнай намінацыі гаворак Выганаўскага Палесся / Я.Р. Самуйлік // *Словообразование и номинативная деривация в славянских языках: материалы VI междунар. науч. конф., Гродно, 28–29 мая 1998 г.*: в 2 ч. / Гродн. гос. ун-т; С.А. Емельянова (отв. ред.). – Гродно, 1998. – Ч. 1. – С. 204–206.
14. Самуйлік, Я.Р. Целяханская падгрупа паўночнабрэсцкіх гаворак / Я.Р. Самуйлік // *Жыццём слугуючы Айчыне: матэрыялы навук.*

- канф. да 80-х угодкаў прафесара Ф. Янкоўскага, Брэст, 19 лістап. 1998 / Брэст. дзярж. ун-т; рэдкал.: М.М. Аляхновіч [і інш.]. – Брэст, 1999. – С. 77–79.
15. Самуйлік, Я.Р. Асаблівасці пазіцыйнага ўжывання *д, *т у гаворках Выганаўскага Палесся і наваколляў / Я.Р. Самуйлік // *Сучасныя праблемы мовознаўства та літаратуразнаўства: міжнарод. конф. на честь 80-річчя проф. Іосіпа Дзэндзелівскаго*. Зб. навук. прац. – Вып. 4. Украінскае і слов'янскае мовознаўства. – Ужгород, 2001. – С. 470.
 16. Самуйлік, Я.Р. Цэнтральнацеляханская група гаворак Выганаўскага Палесся (этнолінгвістычна-гістарычная інтэрпрэтацыя) / Я.Р. Самуйлік // *Берасцейска-Пінскае Палессе: мова, літаратура, гісторыя: матэрыялы респ. навук. канф., прысвеч. 80-годдзю з дня нараджэння У. Калесніка, Брэст, 24–25 кастр. 2002 г.* / Брэст. дзярж. ун-т; рэдкал.: М.М. Аляхновіч [і інш.]. – Брэст, 2002. – С. 97–100.
 17. Самуйлік, Я.Р. Гаворкі Выганаўскага Палесся ў сістэме беларускай мовы / Я.Р. Самуйлік // *Славянские языки: системно-описательный и социокультурный аспекты исследования: материалы Респ. науч.-метод. конф., Брэст, 12–13 нояб. 2003 г.* / Брэст. гос. ун-т.; редкол.: С.А. Королевич [и др.]. – Брэст, 2004. – С. 80–82.
 18. Самуйлік, Я.Р. Гаворкі Выганаўскага Палесся ў міждыялектным асяроддзі / Я.Р. Самуйлік // *Вісник Житомирського педагогічного університету*. – 2004. – Вып. 14. – С. 152–154.
 19. Самуйлік, Я.Р. Структура лексічных карт "Атласа народных гаворак Выганаўскага Палесся" / Я.Р. Самуйлік // *Мовы ў Вялікім княстве Літоўскім і краінах сучаснай Цэнтральнай і Усходняй Еўропы: традыцыі і пераемнасць: матэрыялы IV міжнар. навук. канф., Брэст, 18–19 мая 2004 г.* / Брэст. дзярж. ун-т, Беларус. дзярж. ун-т, Будапешцкі ун-т; рэдкал.: М.М. Аляхновіч [і інш.]. – Брэст, 2005. – С. 212–214.
 20. Самуйлік, Я.Р. Міждыялектныя сувязі гаворак Выганаўскага Палесся / Я.Р. Самуйлік // *Діалекталогічныя студыі 6: Лінгвістычны атлас – від створэння до интерпретації / Відп. ред. П. Гриценко, Н. Хобзей*. – Львів: Інститут українознаўства ім. Крип'якевича НАНУ, 2006. – С. 115–125.
 21. Самуйлік, Я.Р. Панямонскія (гродзенска-баранавіцкія) пучкі ізаглас у "Атласе народных гаворак Выганаўскага Палесся" / Я.Р. Самуйлік // *Поліські зворини: зб. пам'яті проф. Миколи Васильовича Никончука*. – Житомир: Вид-во ЖДУ им. І. Франка, 2007. – С. 152–176.
 22. Самуйлік, Я.Р. Лінгвагеаграфія гаворак Выганаўскага Палесся / Я.Р. Самуйлік / *Имя и слово (проблемы семантико-прагматического взаимодействия в славянских языках): материалы Междунар. науч. конф., Брэст, 19–20 апр. 2007 г.*: в 2 ч. / Брэст. гос. ун-т, Akademia Podlaska w Siedlcach; редкол.: В.И. Сенкевич [и др.]. – Брэст, 2007. – Ч. 2. – С. 299–302.
 23. Самуйлік, Я.Р. Панямонска-цэнтральнацеляханскі пучок ізаглас (па матэрыялах "Атласа народных гаворак Выганаўскага Палесся") / Я.Р. Самуйлік // *Вестн. Брэст. ун-та. Сер. філалагічных навук. Літаратуразнаўства. Мовазнаўства*. – 2008. – № 1 (9). – С. 95–102.
 24. Самуйлік, Я.Р. Гродзенска-баранавіцкія пучкі ізаглас у "Атласе народных гаворак Выганаўскага Палесся" / Я.Р. Самуйлік // *Беларуская лінгвістыка*. – 2008. – Вып. 61. – С. 53–60.
 25. Самуйлік, Я.Р. Загародска-цэнтральнацеляханскі пучок ізаглас у лінгвістычным атласе "Гаворкі Выганаўскага Палесся" / Я.Р. Самуйлік // *Волинь філологічна: текст і контекст. Західнополіські говірки в просторі та часі: зб. навук. пр.* / Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки; упорядкування Г.Л. Аркушина. – Луцьк, 2010. – Вып. 9. – С. 216–230.
 26. Клімчук, Ф.Д. Діалектныя тыпы Полесся на общеславянском фоне / Ф.Д. Клімчук // *Славянские этюды: сб. к юбилею С.М. Толстой / Российская Академия наук. Институт славяноведения; редкол.: Е.Е. Левкиевская (отв. ред.) [и др.]*. – М.: Индик, 1999. – С. 214–227.

27. Климчук, Ф.Д. Диалектные типы Полесья / Климчук Ф.Д. // Слово и культура: памяти Н.И. Толстого: сб. ст. в 2 т. / Российская Академия наук. Институт славяноведения; редкол.: Т.А. Агапкина (ред.) [и др.]. – М.: Индрик, 1998. – Т. 1. – С. 118–135.
28. Крывіцкі, А.А. Дыялекталогія беларускай мовы: дапам. / А.А. Крывіцкі. – Мінск: Выш. шк., 2003. – 294 с.
29. Крывіцкі, А.А. Фанетыка беларускай мовы: вучэб. дапаможнік для філфакаў ВНУ / А.А. Крывіцкі, А.І. Падлужны. – Мінск: Выш. шк., 1984. – 269 с., іл.
30. Лінгвістычная геаграфія і групка беларускіх гаворак / Р.І. Аванесаў [і інш.]; пад рэд. Р.І. Аванесава, К.К. Атраховіча (Крапівы), Ю.Ф. Мацкевіч. – Мінск: Навука і тэхніка, 1968. – 320 с.
31. Босак, А.А. Гаворкі Верхняга Над'ясельдзя / А.А. Босак, В.М. Босак. – Мінск, 2007. – 134 с.
32. Археалогія і нумізматыка Беларусі: энцыкл. / Рэдкал.: В.В. Гетаў [і інш.]. – Мінск: БелЭн, 1993. – 702 с.: іл.
33. Археалогія Беларусі: у 4 т. – Т. 1: Каменны і бронзавы вякі / Э.М. Зайкоўскі [і інш.]; пад рэд. М.М. Чарняўскага. – Мінск: Беларуская навука, 1997. – 424 с.: іл.
34. Энцыклапедыя гісторыі Беларусі: у 6 т. / Рэдкал.: Г.П. Пашкоў (гал. рэд.) [і інш.]. – Мінск, 1993–2003. – Т. 4: Кадэты – Ляшчэня. – 1997. – 432 с.: іл.
35. Энцыклапедыя гісторыі Беларусі: у 6 т. / Рэдкал.: Г.П. Пашкоў (гал. рэд.) [і інш.]. – Мінск: 1993–2003. – Т. 5: М – Пуд. – 1999. – 592 с.: іл.
36. Археалогія Беларусі: энцыклапедыя: у 2 т. – Т. 1: А–К / Рэдкал.: Т.У. Бялова (гал. рэд.) [і інш.]. – Мінск: Беларус. Энцыкл. Імя П. Броўкі, 2009. – 496 с.: іл.
37. Археалогія Беларусі: энцыклапедыя: у 2 т. – Т. 2: Л–Я / Рэдкал.: Т.У. Бялова (гал. рэд.) [і інш.]. – Мінск: Беларус. Энцыкл. Імя П. Броўкі, 2011. – 464 с.: іл.
38. Вялікі гістарычны атлас Беларусі: у 3 т. / Рэдкал.: Г.І. Кузняцоў [і інш.]. – Мінск: Белкартаграфія, 2009. – Т. 1: Храналогія: ад старажытнасці да 1569 г. – 247 с.
39. Климчук, Фёдор. Очерк древней и средневековой истории Пинщины / Фёдор Климчук // Гістарычная брама. Гісторыя і культура Палесся. – 2009. – № 1 (24). – С. 3–23.
40. Кухаренко, Ю.В. Средневековые памятники Полесья / Ю.В. Кухаренко // Археология СССР. Свод археологических источников / АН СССР. Ин-т археологии; под общ. ред. Б.А. Рыбакова. – М.: Изд-во АН СССР, 1961. – Вып. Е 1-57. – 40 с. + 14 таблиц.
41. Штыхов Г.В. Археологическая карта Белоруссии. Памятники железного века и эпохи феодализма / Г.В. Штыхов; под ред. Ф.В. Борисевича. – Мінск: Польша, 1971. – Вып. 2. – 276 с.
42. Поболь, Л.Д. Археологические памятники Белоруссии. Железный век / Л.Д. Поболь; науч. ред. М.А. Ткачев. – Минск: Наука и техника, 1983. – 456 с., ил.
43. Республика Беларусь. Брестская область. Общегеографический атлас / ред. Н.И. Шлык. – Минск: РУП «Белкартография», 2003. – 32 с.

Материал поступил в редакцию 09.10.12

SAMUJLIK J. The central Cieliachany subgroup of the northern Brest dialects (on the materials of the Linguistic Atlas “The dialects of the Vyhanaŭskaje Paliessie”)

Based on the isoglosses from the Linguistic Atlas “The dialects of the Vyhanaŭskaje Paliessie”, the article considers basic phonetic, morphological and lexical features, and some questions of genesis of the central Cieliachany subgroup of the northern Brest dialects, which occupies the most part of the investigated area.

The Vyhanaŭskaje Paliessie is a small region between the rivers Jasiel'da (left tributary of Prypiac) and Ščara (left tributary of the Neman). This is the zone where mutual influence of dialect and ethnic backgrounds of the historical and geographical regions of Belarus took place: Pania-monnie, Western Palesie, Eastern Palesie and Central Belarus. Linguistically Vyhanaŭskaje Paliessie is a transitional zone between dialects of the Pania-monnie and Western Palesie.

УДК 303(9)(71+94)

Семёнова Л.Н.

РАЗВИТИЕ БРИТАНСКИХ ДОМИНИОНОВ НА РУБЕЖЕ XIX–XX ВВ. СКВОЗЬ ПРИЗМУ ОРГАНИЗАЦИОННОГО ПОДХОДА

Введение. Современный мир становится все более опасным, нестабильным, конфликтным. В настоящее время целые регионы погружаются в хаос неуправляемости. Некогда процветавший Запад не может совладать с финансово-экономическим кризисом, миграционными потоками, динамизмом общества, социальными обязательствами. Если в начале 1990-х гг. в силу комплекса внутренних и внешних причин распались многонациональные социалистические государства Советский Союз, Социалистическая Федеративная Республика Югославия, то сегодня некоторые страны арабского Востока подвергаются целенаправленному уничтожению (Ирак, Ливия, Сирия). Кровоточащей раной Земли с непрекращающимися войнами продолжает оставаться Африка. Высокоразвитое человечество, достигшее небывалых высот в науке, культуре, экономике, вместо того, чтобы наслаждаться прогрессом, встает перед вызовом собственной хрупкости и уязвимости.

Для осмысления сложившегося положения все большую популярность приобретает системный подход, который стал интегрирующим стержнем широкого междисциплинарного взаимодействия в форме общей теории систем (ОТС) или системологии. За долгие годы своего развития системология накопила ряд авторских версий. Одной из са-

мых незаурядных является организационный подход А.А. Богданова.

Страниц биографии выдающегося философа, экономиста, врача, социалиста, революционера, писателя Александра Александровича Богданова (настоящая фамилия Малиновский) (1873–1928) хватит не на один увлекательный трагический роман. В начале XX в. до революции 1917 г. он был больше известен как революционер-большевик, друг и любимец В.И. Ленина, автор экономических работ, которыми Ленин восхищался, и автор философских работ по эмпириомонизму, которых Ленин ненавидел, надолго приклеив их создателю такие злобные ярлыки, как: «дипломированный лакей поповщины», «представитель реакционной махистской философии», «меньшевиствующий идеалист», знакомые каждому изучавшему марксистско-ленинскую философию. На Первую мировую войну Богданов отправился в качестве полкового врача. В февральских и октябрьских революционных событиях участия не принимал, в установившейся большевистской власти соответствия своим социалистическим идеалам не увидел. Но страну не покинул. Много писал, преподавал в Коммунистической академии, в 1926 г. возглавил Институт переливания крови, где и погиб в результате эксперимента по прямому переливанию крови.

Семёнова Людмила Николаевна, доцент кафедры истории, мировой и отечественной культуры Белорусского национального технического университета.

Беларусь, БНТУ, 220004, г. Минск, пр. Независимости, 65.